

Juliusz Piwowarski

Słowo wstępne

Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje nr 9, 3-8

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SŁOWO WSTĘPNE

Juliusz Piwowarski

Trzy składowe kultury bezpieczeństwa

Rozwojowi i funkcjonowaniu ludzkich wspólnot, w tym także grup zawodowych towarzyszy budowanie kultury. Fenomen kultury to ogół materialnych i pozamaterialnych elementów składających się na utrwalony dorobek człowieka. Już w 1872 roku angielski antropolog, etnolog i archeolog Edward Tylor sformułował definicję pojęcia kultura. Zdaniem Tylora kultura obejmuje wiedzę, wierzenia, sztukę, moralność, prawo, obyczaje i inne zdolności zdobyte przez człowieka jako członka społeczeństwa. Robert Scruton podkreśla, że „kultura jest ważna”. Stwierdzenie to nie brzmi w czasach globalizacji na tyle mocno, by nie trzeba go było obecnie coraz silniej za Scrutonem powtarzać. Jeśli chodzi o Zachód, obowiązek ten winien być szczególnie gorliwie podejmowany przez obywateli państw należących do Unii Europejskiej, gdyż tworzą one wraz z zamieszkującymi je społeczeństwami kolebkę zachodniego kręgu kulturowego.

Chcąc z podniesionym czołem twierdzić wobec innych, iż „kultura jest ważna”, należy najpierw zaczynać od siebie. W obecnym czasie bardzo często spotykane są niestety fałszywe interpretacje wolności, zwalniające nas od kultury przewidującej zachowania zgodne z określonymi zasadami, interpretacje zwalniające nas od obowiązków, czy odpowiedzialności moralnej.

W związku z tym pojawiło się zagrożenie, że kultura nasza może zostać zdewaluowana, a moralność zostanie wyeliminowana, ze szkodą dla bezpieczeństwa człowieka.

Fenomen kultury bezpieczeństwa jest częścią szeroko odczytywanej kultury. „Jako wyraźnie zarysowująca się domena kultury towarzyszy człowiekowi od jego zarania. Jak zauważa wielu antropologów, z Malinowskim na czele, zapewnienie bezpieczeństwa leżało u podstaw humanizacji i stanowiło *conditio sine qua non* nie tylko przetrwania gatunku ludzkiego, ale także rozwoju innych płaszczyzn ludzkiej kultury”.¹

Zwięzła definicja pojęcia *kultura bezpieczeństwa*, którą proponuje autor jest sformułowana następująco: **Kultura bezpieczeństwa to ogół materialnych i pozamaterialnych elementów utrwalonego dorobku człowieka, służących kultywowaniu, odzyskiwaniu i podnoszeniu poziomu bezpieczeństwa określonych podmiotów. Można rozpatrywać ją w wymiarze mentalnym (duchowym), racjonalnym i fizycznym (materialnym).**

Znanym polskim badaczem kultury bezpieczeństwa i obronności jest profesor Marian Cieślarczyk. Należy przy tym zauważyć, że obronność w tej koncepcji jest pojęciem znacznie wykraczającym poza schematyczne kojarzenie go wyłącznie ze sferą militarną. Obronność to także potencjał o znaczeniu pozamilitarnym. Potencjał ten umożliwia skuteczne przeciwdziałanie i zapobieganie zaistnieniu zagrożeń oraz przeciwstawienie się zagrożeniom z chwilą ich realnego wystąpienia.

Wyczerpująca definicja kultury bezpieczeństwa autorstwa profesora Mariana Cieślarczyka brzmi: **kultura bezpieczeństwa to**

¹ S. Jarmoszko, *Nowe wzory kultury bezpieczeństwa a procesy deterioracji więzi społecznej*, [w] *Jedność i różnorodność. Kultura vs. kultury*, E. Reklajtis, R. Wiśniewski, J. Zdanowski (red.), ASPRA-JR, Warszawa 2010., s. 110.

„wzór podstawowych założeń, wartości, norm, reguł, symboli i przekonań, wpływających na sposób postrzegania wyzwań, szans i (lub) zagrożeń, a także sposób odczuwania bezpieczeństwa i myślenia o nim oraz związany z tym sposób zachowania i działania (współdziałania) podmiotów, w różny sposób przez te podmioty ‘wyuczonych’ i wyartykułowanych w procesach szeroko rozumianej edukacji, w tym również w naturalnych procesach wewnętrznej integracji i zewnętrznej adaptacji oraz w innych procesach organizacyjnych, a także w procesie umacniania szeroko (nie tylko militarnie) rozumianej obronności, służących w miarę harmonijnemu rozwojowi tych podmiotów i osiągnięciu przez nie najszerzej rozumianego bezpieczeństwa, z pożytkiem dla siebie, ale i otoczenia”.

Koncepcja Cieślarczyka pokazuje, iż kultura bezpieczeństwa i obronności manifestuje się w trzech następujących wymiarach:

1. Pierwszy wymiar – składają się nań określone idee, wartości i duchowość człowieka,
2. Drugi wymiar – odnosi się do oddziaływań społecznych organizacji i systemów prawa,
3. Trzeci wymiar – obejmuje on materialne aspekty egzystencji ludzkiej.

Powyższe składowe Cieślarczyk nazywa „filarami bądź sferami kultury bezpieczeństwa”. Badacz ten kolejno określa je jako filar mentalny i duchowy, filar organizacyjno-prawny oraz filar materialny. Składowe tych filarów pomimo swojej odrębnej specyfiki, również przenikają się. Na przykład wiedza występująca jako składnik pierwszego filaru, jest w znacznym stopniu także elementem filaru drugiego, mającego charakter organizacyjno-prawny oraz innowacyjno-techniczny.

Jeśli chodzi o Rzeczpospolitą Polską, to z dniem 1 października 2011 roku, co zbiegło się z wejściem w życie nowej ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, nastąpiła znacząca formalna zmiana dotycząca naukowego podejścia do problematyki bezpieczeństwa. „Nauki o bezpieczeństwie” stały się wyodrębnioną dyscypliną naukową w dziedzinie nauk społecznych².

Koncepcja kultury bezpieczeństwa umożliwia w wielu przypadkach ponowne zintegrowanie wyników wielodyscyplinarnych badań dotyczących skomplikowanej problematyki bezpieczeństwa i obronności. Koncepcja ta zawiera w sobie też emocjonalny i racjonalny ładunek neutralizujący pojmowanie bezpieczeństwa jako zdolności do generowania przeciwko zaistniałym zagrożeniom kontrolowanej (do czasu) uzasadnionej „agresji”. Kultura bezpieczeństwa, jej odpowiednio wysoki poziom, pozwala nam uniknąć pokusy agresywnego „wygrywania” na rzecz potrzeby wyższej, jaką niewątpliwie stanowi potrzeba „bycia (a właściwie stawania się) niezwyciężonym”.

Zwracając uwagę na definicję fenomenu kultury bezpieczeństwa widzimy, iż wskazuje ona na to, że opisywane zjawisko łączy w sobie przejawy wszystkich aspektów życia społecznego: kulturę, duchowość, materialność i ich praktyczną realizację. Sprzyja ona bezpieczeństwu rozumianemu zarówno jako wartość (pierwszy filar kultury bezpieczeństwa), jako pożądany stan (pierwszy, drugi i trzeci filar kultury bezpieczeństwa) oraz jako proces którego celem jest wykorzystanie wcześniejszego dziedzictwa, realizującego się w trzech sferach dotyczących świadomości człowieka, organizacji społecznej oraz wymiaru materialnego (fizycznego) egzystencji ludzkiej.

² Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych (projekt z dnia 31.03. 2011 r.)

Najszerzej pojmowane bezpieczeństwo realizowane jest poprzez funkcję obronności, także rozumianej bardzo szeroko – nie tylko pojmowanej jako kategoria rozważań militarnych. Jak pisze Cieślarczyk „z moich badań wynika, że dziś, ale i w dającej się przewidzieć przyszłości, myślenie o obronności tylko w kategoriach militarnych jest niewystarczające”³. Pojęcie obronności jako potencjał rozpatrywany w wymiarze indywidualnym i w wymiarze społecznym (kolektywnym) jest niemalże tożsame z pojęciem kultury bezpieczeństwa. Można tu wręcz mówić o istnieniu spójnej, choć wielowątkowej kultury bezpieczeństwa i obronności, dla poziomu której ogromne znaczenie mają między innymi wychowanie i nauczanie, tożsamość i więzy społeczne oraz podejmowanie wyzwań związanych ze świadomym wysiłkiem mającym za cel samodoskonalenie człowieka.

³ M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Siedlce 2011, s. 11.

KULTURA BEZPIECZEŃSTWA

Elementy
Kultury
Mentalnej i
Duchowej

Elementy
Kultury
Organizacyj
-nej

Elementy
Kultury
Materialnej